

ANADOLU ÇEYİZ GELENEĞİNDE İŞLEME SANATI

Ayşe Gamze ÖNGEN*

Özet

İnsanoğlu sürekli olarak içinde yaşadığı çevreyi ve çevresini kuşatan nesnelere güzelleştirmek için farklı süsleme yöntemlerine başvurmuştur. Zamanla süsleme yöntemlerinin çeşitlenmesi farklı el sanatlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türk el sanatlarından biri olan işleme sanatının, ilk çağdan günümüze kadar olan süreçte, farklı eşyalar üzerine uygulandığı bilinmektedir. Özellikle geçmiş tarihlerde insanoğlu, toplumda bir üstünlük ve statü göstergesi olarak kıymetli el dokumalarını ve giysilerini işlemelerle süslemeyi tercih etmiştir. Ayrıca işleme sanatı farklı medeniyetler arasındaki ticaretin gelişmesine de neden olmuştur. Bu bağlamda işlemler, estetik güzelliklerinin yanı sıra, üretildiği döneme ait günümüze çok fazla bilgi aktaran önemli veri kaynakları arasında yer almaktadır. Bu nedenle gelecek kuşaklara bu bilgileri aktarmak adına önemli kültürel varlıklardan biri olan Türk İşlemelerinin, Türk adetlerinden olan çeyiz geleneği ile korunarak kuşaktan kuşağa aktarımı sağlanmıştır.

Türk gelenek ve göreneklere içerisinde yer alan kız çocukları evlilik çağına gelinceye kadar gerek ailesi gerekse kendisi tarafından ürettiği çeyizlerini çeyiz sandığı adı verilen (farklı malzemeler ve tekniklerle üretilen) sandıklarda saklamışlardır. Böylece çeyizler içerisinde yer alan işlemeli çarşaf, minder, örtü, başörtüsü, giysi-gibi eşyalar, sandıklarda saklanarak anadan kızına aktarılmıştır. Günümüzde işleme sanatı artık yeterli ilgiyi görememektedir. Genç kızların eğitim veya çalışma hayatları için çok fazla zaman ayırmaları ve işleme sanatının üretimi için yoğun emek ihtiyacının olmasıyla bu sanat artık geleneksel yöntemlerle üretilememektedir. En önemlisi ise gelişen teknolojiye yenik düşerek yok olma tehdidi içerisinde. Bu sanatın gelecek kuşaklara aktarımı ve devamlılığı açısından çeyiz geleneği içerisinde işleme sanatının tüm örneklerinin incelenmesi ve tespit çalışmalarının yapılması önem teşkil etmektedir. Makalede Türk çeyiz geleneği içerisinde işleme sanatı incelenerek bazı görsel örnekler üzerinden bu önemli süsleme sanatının günümüze aktarımının sağlanması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk İşleme Sanatı, Çeyiz, Kültürel Varlık, Geleneksel Sanat, Süsleme Sanatı

THE ART OF EMBROIDERY IN THE TRADITION OF ANATOLIAN DOWRY

Abstract

Mankind has always applied different decoration methods to beautify the environment in which he lives and the objects surrounding it. The diversification of decoration methods over time has led to the emergence of our different handicrafts. It is known that embroidery, which is one of our handicrafts, has been applied on different items from the first age to the present. Especially in the past, human beings preferred to decorate their precious hand-woven and clothes with embroidery as a sign of superiority and status in society. In addition, the art of embroidery has also led to the development of trade between different civilizations. Thus, in addition to their aesthetic beauty, embroideries are among our important data sources that convey a lot of information about the period in which they were produced. For this

* Doç. Dr., Doğu Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, gamzeongen@gmail.com, ORCID NO: 0000-0002-2639-7777

reason, in order to transfer this information to future generations, our Turkish Embroidery, which is one of our important cultural assets, has been preserved with the dowry tradition, which is one of our Turkish customs, and transferred from generation to generation.

The girls, who are among the Turkish traditions and customs, kept their dowry, which was produced by both their families and themselves, in chests called dowry chests (produced with different materials and techniques) until they reached the age of marriage. Thus, items such as embroidered sheets, cushions, covers, headscarves, clothes, etc., included in dowries were stored in chests and transferred from mother to daughter. Today, the art of embroidery can no longer receive enough attention. Because young girls spare a lot of time for their education or working life and there is a need for labor for the production of this art, this art can no longer be produced with traditional methods, most importantly, it is in danger of extinction by succumbing to the developing technology. In terms of the transfer and continuity of this art to future generations, it is important to examine some examples of the art of embroidery within the dowry tradition. In the article, the art of embroidery within the Turkish dowry tradition is examined and it is aimed to transfer this important ornamental art to the present through some visual examples.

Keywords: Turkish Embroidery Art, Dowry, Cultural Heritage, Traditional Art, Decorative Art

Giriş

İnsan yaşadığı çevreyi ve çevresini kuşatan nesnelere estetik olarak güzelleştirmek için süslemiştir. Zamanla süsleme teknikleri çeşitlenerek farklı el sanatlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Süsleme sanatlarından biri olan işleme ilk çağdan, günümüze kadar olan süreçte kullanıldığı bilinmektedir. İşleme sanatı ayrı dönemlerde farklı ihtiyaçlara hizmet etmiştir. Bazen işleme sanatı insanlığın toplumda bir üstünlük ve statü göstergesi olarak kıymetli el dokumalarını ve giysilerini işlemelerle süslemeyi tercih etmiş bazen evlilik çağına gelmiş genç kızın çeyiz sandığındaki gelinliğini süslemiş bazen de farklı medeniyetler arasındaki ticaretinin gelişmesine neden olmuştur.

Türk el sanatlarımızdan biri olan işleme sanatı, estetik güzelliğinin yanı sıra, üretildiği döneme ait günümüze çok fazla bilgi aktaran önemli veri kaynaklarından biridir. Bu nedenle gelecek kuşaklara bu bilgileri aktarmak adına Türk işleme sanatları önemli kültür varlıklarıdır. Türk adetlerinden olan çeyiz geleneği ile evlilik çağına gelinceye kadar genç kızların gerek ailesi gerekse kendisi tarafından üretilen çeyizler, çeyiz sandığı adı verilen sandıkta saklanmıştır. Sandıklara koyulan çarşaf, minder, örtü, başörtüsü, giysi, ferace, kumaş, peşkir gibi çeyizlik eşyalarını farklı teknik, malzeme ve renklerle işlenen motiflerle süslenmiştir. Kuşaktan kuşağa aktarılan işleme örneklerinin korunarak, saklanmasında çeyiz geleneğinin önemli bir yeri vardır.

Bu çalışmanın amacı, günümüzde çeyiz geleneğinin, geçmiş dönemlerdeki geleneksel yöntemlerle artık üretilmemesi ve unutulmaya yüz tutmasıdır. Günümüzde ~~Bunun nedenleri arasında en önemlisi;~~ evlilik çağına gelmiş genç kızların eğitim öğretimleri için veya çalışma hayatına daha fazla zaman ayırmaları, işleme sanatının yok olmaya başladığını göstermektedir. Ayrıca işleme sanatının üretimi, çok emek ve vakit alması nedeniyle günümüzde artık geleneksel yöntemlerle üretilmediği için, teknolojiye yenik düşmesine de neden olmuştur. Çalışmada bu sanatın gelecek kuşaklara aktarımı ve devamlılığı açısından, çeyiz geleneği içerisinde işleme sanatının bazı örneklerini Dünya müzeleri, arşivler, özel koleksiyonlar arasından seçilmiş örnekler üzerinden sunularak tanınırlığının artırılması hedeflenmektedir. Bu

bağlamda işleme sanatı ile ilgili bilgiler vermeden önce Türk çeyiz geleneği ve işleme sanatı incelenerek bu sanatının günümüze aktarımının sağlanması amaçlanmıştır.

Türklerde Çeyiz Geleneği

Türk kültüründe çeyiz yöreden yöreye değişen ancak geleneksel yapısında çok fazla değişimi olmamış adetlerdendir. Türk adetlerine bakıldığında özellikle kız çocukları küçük yaştan itibaren ailesi tarafından ve/veya kendisi tarafından öğrendiği el işlemlerini; giysi, örtü, havlu, gibi çeyiz adı verilen eşyalarını süslemek için kullandığı bilinmektedir. Türk Kültürü'nde önemli bir yeri olan ~~geleneklerimizden~~ çeyiz kelimesi; Cehâz (cihâz) Arapça'da “*yolcunun, gelinin ve sefere çıkacak ordunun ihtiyaç duyacağı eşya, gıda maddesi, silâh vb. malzemeler*” anlamına gelir. Türkçe'ye cihâz şekliyle geçen kelime ayrıca çehiz ve çeyiz olarak yaygınlık kazanmış ve gelinin baba evinden götürdüğü elbise ve benzeri eşya için kullanılmıştır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/ceyiz>, 03.03.2023).

Resim 1: 19. Yüzyıl, Envarter no: SHM 13333-K.63 1 a,b, Beyaz Deri Terlik, Sırma Bükümlü Telle Dival Tekniği ile Bitkisel Motifler İşlenmiştir.

Türklerde çeyiz geleneği, özellikle günümüzün büyük şehirlerindeki ailelerin gelir düzeyi, sosyal kültürel yapıları nedeniyle zamanla farklılıklar göstererek kısmen uygulanmaktadır. Örneğin, Osmanlı Dönemi'nden günümüze gelen adetlerden biri olan çeyiz eşyasının sergilenme adeti artık büyük şehirlerde uygulanmamakta, genellikle Anadolu'nun farklı yörelerinde bu gelenek devam etmektedir. Çeyiz içerisinde ailenin ekonomik durumuna göre hazırlanan; hamam takımı, havlu takımı, işlemeli baş örtüleri, boncuklu, pullu hamam tülbentleri, oyali yemeniler, ipekten yapılmış keseler, damat için oyali gömlekler, donlar, mendiller ve işlemeli uçurlar, gelin için iç çamaşırları, iğnedanlık, tarak kesesi, işlemeli tencere tutaçları, işlemeli yatak çarşafı, işlemeli yastık örtü ve yüzleri, işlemeli sofraya örtüsü, ayna, bakır kazanları ve tencereleri, sini, yemek tepsisi, mangal, leğen, ibrik, hamam taşı, çift nalın, çeşitli ayakkabı, terlikler (Resim 1), gelin - damat için kumaşlar, gelinin giyeceği elbiseler, altın bilezik, küpe, kemer, değerli taşlarla süslü takılar, kürk, manto vb. eşyalar yer aldığı gibi bazen tarla, bağ, bahçe, hayvan sürüsü, ev hatta varlıklı aileler tarafından hizmetçi de (halayık) çeyiz olarak verilebilirdi.

Türk çeyiz geleneğinde yer alan tekstillerden halı, kilim, başörtüsü, havlu, peşkir, giysi, örtü gibi çok çeşitli eşyaların zaman içerisinde üretim tekniklerinde olduğu gibi süsleme yöntemlerinde de farklılıklar görülmektedir. Süsleme tekniklerinden biri olan işleme sanatı geçmişte el emeği göz nuru olarak tarif edilen yoğun emek isteyen geleneksel sanatlarından. Ancak günümüzde bu sanat daha çok geleneksel yöntemlerle üretilmeyip, gelişen teknolojiye yenik düşerek seri bir şekilde üretilen ve herkesin ulaşabileceği düşük maliyetli ürünlere dönüşmüştür. İşleme sanatının zaman içerisinde yok olmaya başlama nedenleri arasında, evlilik çağına gelen kadın ve erkeğin özellikle büyük şehirlerde yaşamlarını sürdürebilmeleri için eğitimlerine ayırdıkları süre ve çalışma hayatlarının yoğunluğudur. Artık çeyiz geleneği günümüzde eskide olduğu gibi törensel bir nitelik taşımamakta sadece günümüz ihtiyaçları ve öncelikleri çerçevesinde varlığını sürdürmektedir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde geleneksel çeyiz adetleri kısmen devam etse de, göçün fazla olduğu büyük şehirlerdeki hayat şartları, evlilik çağındaki genç kızların çeyizlerini hazırlamak için yeteri kadar ilgi gösterememesine neden olmaktadır. Bu nedenle evlenecek kişiler özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde bu geleneği çeyiz üreticilerinden veya çeyiz mağazalardan temin etmektedirler (Resim 2), Bu bağlamda geçmişte el emeği göz nuru dökülen el sanatlarımızdan işleme sanatının çeyiz geleneğini çerçevesi içerisindeki yeri araştırılarak, günümüz süsleme sanatları arasında varlığının ve devamlılığının incelenmesi bu sanatın gelecek kuşaklara aktarımı adına önemlidir.

Resim 2: Çeyiz Paketi

Türkler'de İşleme Sanatı

İşleme sanatının tam olarak ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Ancak, Anadolu'da yapılan kazılarda iğnelerin bulunması, bu sanatın Neolitik Çağ'dan bu yana varlığını sürdürdüğünü düşündürmektedir. Mısır, Mezopotamya ve Anadolu gibi medeniyetlerin beşiği kabul edilen bölgelerde yaşayan uygarlıklardan kalan kalıntılarda, giyim eşyalarındaki süsleme ve işleme tekniklerinin görülmesi, işleme sanatının eski çağlardan bu yana her medeniyette kullanıldığını göstermektedir. Türk İşleme Sanatı'nın ilk örnekleri M.Ö. 3. Yüzyılda Altay Dağları'nda yaşayan Hunlara ait kurganlarında bulunan işlemlerdir (Öngen, 2016, s.437). Bu arkeolojik buluntularda, mezarın duvarlarına asılan, geometrik ve bitkisel bezemeler, sembolik insan ve hayvan figürleriyle kaplı örtüler bulunmuştur. Uygur Dönemi'ne ait pamuklu kumaş örneklerinde, insan ve hayvan figürlerinin yanı sıra Budizm etkili

(Budanın üç gözünü simgeleyen, Osmanlı Sarayı'nda ise Çintemani olarak kullanılan) işleme örnekleri görülmektedir (Resim 3).

Resim 3: IX. Yüzyıl Uygur İşlemesi Duvar Resmi-Berlin Müzesi

İslamiyet'i kabul eden Türkler, süsleme sanatında daha önce kullandıkları insan ve hayvan figürlerini terk ederek, soyut üsluplu motifler kullanmaya başlamışlardır. Selçuklu Dönemi'ne ait örneklerde ise yaylak- kışlak hayatın getirdiği koşullar doğrultusunda kullandıkları eşyalarda işleme sanatının çok fazla geliştiği bilinmektedir. İşleme Sanatının en güzel örnekleri Osmanlı Dönemi'nde görülmektedir (Resim 4). Gerek teknik açıdan gerekse kullanılan değerli malzemelerle yapılan Osmanlı İşlemeleri'nden, çadır, göynek, şalvar, ayakkabı, kemer, döşemelik, perde gibi nadide örnekler, saraya ait nakış hanede farklı motiflerle süslenerek bu sanatın en üst seviyeye ulaşmasını sağlamışlardır.

Resim 4: 18. Yüzyıl, SHM 12494-K.625 Envanter No'lu İpek Entari (Boy 135 cm, kol boyu 85 cm).

Saray dışında da işleme kültürü gelişmiş, farklı yörelerden İstanbul'a gelen esnaf ve sanatkârlar, devletin denetimiyle evlerde ve çarşıda saray işleme motiflerine benzer işleme yapmışlardır. Küçük yerleşim yerlerinde ise saraydan bağımsız farklı bir nakış ve işleme geleneği kendini göstermektedir. Anadolu

kadını geleneklerine bağlı olarak dokuduğu kumaşların üstüne, estetik değerleri yüksek işlemlerle süslemiştir. İşleme sanatı genellikle çeyiz geleneğinde gelişerek, işleyen kişinin genç kızların duygularının sembolik ifadesi olmuştur. Bu nedenle Anadolu çeyiz geleneğinde işleme örneklerini incelenmesi önemlidir.

Anadolu Türklerinin Çeyiz Geleneğinde Kullanılan İşleme Sanatı

Anadolu’da çeyiz geleneğinin kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Eskiden anneler, kız çocuklarının doğumundan, evlilik yaşına gelinceye kadar dokudukları kumaşlara, “iğne oyaları, apak danteller, kanaviçe” gibi tekniklerle farklı motifler işlemişlerdir. Çeyiz hazırlama uzun seneler alan, zahmetli, emek isteyen bir süreçtir. Genç kızlar, evlenmeden önce yaptığı çeyizlerini, “Çeyiz Toplama” adı verilen bu ön hazırlıktan sonra (eşyaların yıkanması, kolalanması, ütülenmesi) çeyiz sergilemesi veya çeyiz dizilmesi” olarak bilinen tekstillerin serilmesiyle son bulur. Çeyiz görmeye gelen misafirler ise, kızın ve annenin yapmış olduğu çeyizler hakkında güzel düşüncelerini dile getirir ve geline hediye götürürlerdi. Daha sonra, çeyiz toplanarak sandıklara bohçalayarak yerleştirilirdi. Sandık, çeyizin önemli bir parçasıdır. Sandığa; iğne oyası, tığ işi boncuktan yapılan tülbentler; çeşitli işleme tekniği ile süslenmiş havlular, oyalara, danteller, kanaviçe teknikleri ile işlenmiş örtüler, bohçalar ve bu bohçaların bazılarında ise ev halkı için hazırlanmış hediye giysiler, mendiller, külot, çarşaf, çorap, havlu gibi birçok çeyizin nadide parçaları yerleştirilmiştir (Resim 5).

Resim 5: Ahsap Oymalı Kahramanmaraş İsi Çeyiz Sandığı.

İşleme sanatına teknik olarak bakıldığında; gerekli malzemeler ve aletler sırasıyla, kumaş, iplik, kumaşın gerileceği kasnak ya da gergef, ipliği kumaşa işleyecek iğne ya da tığ olarak sıralaya biliriz Çeyizlerde kullanılan işleme sanatındaki alet ve malzemelerin çeşitliliği farklı Türk İşleme tekniklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşleme yapılması planlanan kumaş ise işleme tekniklerine göre seçilir. Türk İşlemeleri’nde zemin olarak farklı kalınlıklarda, malzemelerde ve örgülerle dokunmuş kumaşlar kullanılmıştır. Örneğin; hesap işlerinin uygulandığı kumaş örgüsünde Panama, tülbent gibi teknikte üretilen beyaz dokumalar kullanılmıştır. Ayrıca taftalar, kadifeler, atlas, kutnu, havlu, çuha gibi dokunmuş kumaşlar ve deri üzerine iğne, tığ gibi araçlarla çeşitli cins ve renkteki iplik, boncuk, metal

tellerle işleme teknikleri uygulanmıştır. İşleme türüne göre kumaşın bir veya iki yüzünde işleme yer alabilir. Örneğin Hesap İşi olarak bilinen işleme tekniği uygulanan kumaşın iki yüzlü olan işlemelerinin genel adıdır (Resim 6). Bir yüzlü işlemler ise “Tek Yüzlü” işlemler olarak isimlendirilir (Sürer, 1976, s.28).

Resim 6: Şile İşlemeli Örtü, 40x 125 cm. Meserret Kibar Koleksiyonu.

İşleme yöntemleri, dokuma iplikleri üzerinden yürütülen iğnelerle, dokuma ipliklerinin çekilerek, kesilerek, bağlanarak ya da üzeri kapatılarak yapılan tekniklerdir. İğneye takılan ipliğin dokumanın üstünden ve altından yönlendirilmesiyle yapılan bu iğne hareketleri, uygulama çeşitlerinin oluşmasını sağlamaktadır. Türk İşlemeciliği’nde kullanılan ajur (delik iş), çin iğnesi, balıksırtı, goblen iğnesi, Maraş işi iğneleri, civankaşı, susma gibi çeşitli isimlerde iğneler kullanılmıştır (Barışta,1984, s.2).

İşlemelerdeki renkler 16. yüzyıldan itibaren çoğalmaya ve ana renklerin yanında ara renkler de sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Geleneksel doğal yöntemlerle boyanan ipliklerde genellikle kök, kabuk, yaprak, çiçek, meyve, tohum, böcek kabukları, vb. maddeler kullanılmıştır. İğne oyası, firkete oyası, boncuk oyası, tığ oyası, kanaviçe, dantel, Antep işi gibi farklı isimlerde yaşam bulan bu sanat tekniğinde kullanılan motifler tülbent, yazma, eşarp, namaz örtüleri, çarşaf, giysi gibi çeşitli çeyiz eşyalarına uygulanmıştır. Örneğin halk dilinde çapraz iğne olarak bilinen, kullanılan kumaş malzemesinin adıyla “kanaviçe” olarak bilinen iğne işinin zengin örnekleri çeyiz geleneği içinde yer alır. Kanaviçe tekniğiyle yapılan işlemlerde “dört elti, dokuz görümce, on bir ay, karanfil, gül yaprağı kuyruklu yıldız,” gibi farklı isimlerle anılan bu motifler, yorgan, yastık, bohça kenarları, karyola ve raf örtülerinin kenarları süslemek amacı ile işlenmiştir. Başka bir işleme türü ise dantellerdir. Dantel, beyaz pamuk iplik kullanılarak, tığ ile örülerek, birbirinden güzel yatak örtüleri, masa örtüleri, perdeler yapılmaktadır (Sürer, 1976, s.34).

Resim 7: XVI. Yüzyıl, Kutnu Bohça, Sırma İşli, Bursa İşlemesi (Hüseyin Kocabaş Koleksiyonu)

Resim 8: Damat bohçası. Altın telle işlenmiş, Kenarında "Ay doğar albatan-dan, gün doğar gülbatandan, yarime selam yolladım, yetmiş iki bostandan" yazılı. Balıkların kuyruk dibinde Hamide Hanım imzası bulunmaktadır.

Genellikle çeyiz olarak işlenen kumaşlarda kullanılan motiflerde doğadan esintiler yer almaktadır. Bu motifler stilize çiçek (Resim 7), yaprak, ağaç ve meyve motiflerini oluşturulurken diğer motif kaynakları ise; insan ve hayvan figürleri, geometrik biçimler, çeşitli semboller, nesnel motifler, mimari eserler ve manzara motifleridir. Türk gelenek ve göreneklerine göre genç kızlar veya kadınlar aile yapısı içerisinde çok fazla duygularını ifade edemedikleri için motifler onların duygularını anlatmada önemli birer araç olmuştur (Resim 8).

Resim 9: Uçkur Bağ Keten Üzerine Hayat Ağacı ve Çifte Kuş Motifli. (Yeniden doğuşu temsil etmektedir).

Anadolu İşlemeleri'nde genellikle hayat ağacı motifi kullanılmıştır (Resim 9). Hayat ağacı bizim kültürümüze Uzak Doğu ülkelerinden gelmiştir. Hurma ağacı ilk olarak hayat ağacı motifi olarak süslemelerde kullanılmış, daha sonra çeşitli ağaç ve çiçek demeti bu motif adı altında işlemlerde yer almıştır. Son dönemlerde kullanılan hayat ağacı motifi ise köklerinden yukarıya doğru uzanan dallar, yapraklar, çiçekler şeklinde kullanılmıştır. Bu motifler Türkler'de sağlıklı, geniş bir aileyi simgelemek için kullanılmıştır. Bu motifleri çeyiz eşyalarına işleyen genç kızın ailesinin sağlıklı ve uzun ömürlü olacağına inanılırdı. Ayrıca işleme sanatında kullanılan Hançer motifi aşkı simgelemektedir. Bir delikanlının beline sardığı uçkurda veya yağlıkta hançer motifinin işlenmiş olması, sevgilisi tarafından hediye edildiğini göstermektedir. Delikanlı aşkı simgeleyen Hançer motifli eşyayı üzerinde taşıyarak aşkını simgelemektedir. Çeyiz için evlilik çağına gelmiş genç kızların işledikleri örtülerde bol çekirdekli meyvelerden üzüm, karpuz, kavun, gibi meyvelerin kullanıldıkları görülür (Resim 10). Bu meyvelerin bereketi simgelemesi nedeniyle çeyizlerde çevre, yağlık, peşkir veya uçkur üzerinde bu motiflerin yer alması kurulacak yuvaya bereket, zenginlik ve bol çocuk getireceğinin bir göstergesi olarak kullanılmıştır. Diğer bir çekirdekli meyve olan Nar ise Osmanlı Türkleri'nin saltanat motif özelliği taşıması nedeniyle genellikle saray giysilerinin üst bedenlerinde kullanılmıştır. Ege Bölgesi'nde görülen farklı bir motif olan yılan sembolünün kötülöklere karşı güç ve sağlık anlamını taşımasından dolayı genellikle çeyizlerde el havlularına işlenmiştir. Ayrıca haç motifinin nazara karşı koruyucu özelliğine inanılmıştır. Bu nedenle genç kızlar çeyizlerinde işledikleri eşyalarına veya ailesine nazar değmemesi için işlemlerinin kenarına haç motifini ayrıca işlemişlerdir (Berker, 1980, s.32).

Resim 10: 19. Yüzyıl, SHM 9749-K.395 Envanter No'lu Bordo Renk İpek Bindallı, Dival Tekniği İşlemeli (Boy 138 cm, Arka Boy 167 cm, Kol boyu 44 cm.)

Türk gelenek ve göreneklere içerisinde yer alan çeyiz adeti bizlere Anadolu'da çok konuşmayan kadın ve genç kızlarımızın duygularını motiflerle ifade ettikleri gibi, işleme eserler üretildiği döneme ait birçok bilgiyi üzerlerinde taşıyan önemli kültürel varlıklarımızdan olduklarını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında geçmiş kültürel değerlerin öğrenilerek gelecek kuşaklara aktarılmasının aslında bir yön vermek, farklı bir bakış açısı kazanmak ve kazandırmak olduğu görülmektedir.

Sonuç

İnsan temel ihtiyaçlarını karşılamaya başlamasıyla, gereksinimleri çeşitlenmeye başlamıştır. Özellikle de toplum içerisinde kendini diğerlerinden ayıran en basit yöntem, giyinme şekli olmuştur. Böylelikle giysilerinde kullandığı kıymetli tekstil malzemeleri, üretim tekniği, süsleme unsurları; bireyin gerek sosyo-ekonomik ve politik gücünü, gerekse gelenek, görenek ve adetleri yansıtan önemli farklılıklar sunmaktadır. Bu farklılıklardan biri de çeyiz geleneğidir. Kadının kocasına evlilikle getirdiği çeyiz geleneği sadece Türk Kültürü'nde olmayıp, özellikle Avrupa'da da uzun bir geçmişi vardır. Tarih boyunca kadınların evlenme şansının çoğalmasında bir araç olarak görülmüş, çoğunlukla büyük ailelerin gücünü ve zenginliğini artırmada, hatta zaman zaman ülke sınırlarının ve devlet politikalarının belirlenmesinde çeyiz içerisindeki ürünler etkili olmuştur. Geleneksel yapıdaki birçok toplumda ise çeyiz, damadın başlık parasını ödemek için yaptığı masraflara karşılık, gelinin ailesinin bir jesti olarak görülür ve iki aile arasındaki dostluğun sağlanmasında etkili olur. Türkiye'de çeyiz, gelinin baba evinden koca evine götürdüğü takı, giyim ve daha çok ev eşyasından oluşan ve kadının mülkiyetinde sayılan her türlü mal "Çeyiz Alayı" denilen merasimle köyün bekar kızları tarafından davul, zurna ve türkü eşliğinde, damadın da eşyalarının bulunduğu ipek bohçalar ve denklerin damadın evine getirilmesi ve genç kızlar tarafından yerleştirilmesi ile son bulur. Damat ise çeyiz getirenlere hediye dağıtır. Bu gelenek her yöreye göre küçük farklılıklar göstermektedir.

Türk çeyiz geleneğinde sandıklarda saklanan el işi ürünlerin süslemesinde Türk İşleme Sanatı tekniklerinin yer aldığı görülür. İşleme sanatının çok eski dönemlere Hitit, Mısır, Mezopotamya, Orta Asya, İran ve Anadolu Uygarlıklarına dayanan köklü bir geçmişi vardır. Hatta işleme sanatı mitoloji ve efsanelere konu olmuştur. Diğer el sanatlarımız gibi işleme sanatının da kuşaktan kuşağa saklanarak aktarıldığı eserler sandıklardan gün ışığına çıkarılarak bilimsel araştırma teknikleri ile araştırmaların ve incelemelerin yapılmasıyla belgelendirilmelidir. Günümüzde gelişen teknolojinin yarattığı makineleşmenin, önemli el sanatlarımızın yöresel özelliklerini ve kişisel yaratıcılık yönlerini yok ettiği görülür. İşleme sanatı tarihin akışı içerisinde coğrafi, sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak değişiklikler göstermiş, bu sanat ile uğraşanların sayısı giderek azalarak, teknolojik, ekonomik ve kültürel değişimler, yeni bir anlayış ile endüstriyel sanatlar içinde yeni bir kimlik kazandırmıştır. Bunun yanı sıra geçmişten günümüze ulaşan el sanatlarının korunması ve tekrar hayat bulmasını için tekstil eğitimi veren kurumlarda bu sanatların bilinirliği sağlanmalıdır. Böylece, Anadolu'da görülen evlilik geleneğindeki çeyiz hazırlama adetleri, gelişen teknoloji ve kadınların değişen hayat şartları sonucunda ev dışında daha fazla çalışmaları bu geleneğin özellikle büyük şehirlerde yavaş yavaş ortadan kalkması engellenerek, önemli kültürel değerlerimizden olan işleme sanatının gelecek kuşaklara geleneksel şekliyle ulaştırılması sağlanabilecektir.

Kaynakça

- Akpınarlı, F. (1991). "Kahramanmaraş Ağaç Oyma Sanatı", *Kültür ve Sanat Dergisi*
- Sürür, A. (1976). *Türk İşleme Sanatı, Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi: 4*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi.
- Barışta, H. Ö. (1977). *Türk İşlemelerinden Motifler*. Ankara: Kız Teknik Yüksek Nakış Bölümü Laboratuvar Araştırmaları No I.

- Barışta, H. Ö. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemeciliği Desen ve Terminolojisinden Örnekler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 55, Maddi Kültür Dizisi: 2. Ankara: G. Ü. Basın- Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Barışta, H. Ö. (1984). *Türk İşleme Sanatı Tarihi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, (4b).
- Berker, N. (1980). "Türk El İşlemelerinde Semboller". *Sanat Dünyamız*, Sayı 20 Eylül. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Görünür, L. (2011). *Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu, Vehbi Koç Vakfı*. (2. Baskı). İstanbul: Mas Matbaacılık A. Ş.,
- Öngen, A. G. (2016). Şile işlemelerindeki kompozisyon özellikleri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(21),

İnternet Kaynakça

İslam Eserleri Ansiklopedisi <https://islamansiklopedisi.org.tr/ceyiz>, 03.03.2023

Görsel Kaynakça

- Resim 1:** Görünür, L. (2011). *Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu, Vehbi Koç Vakfı*. (2. Baskı). İstanbul: Mas Matbaacılık A. Ş., s.no:85
- Resim 2:** <https://www.aksoyhome.com/ceyiz-paketi-tavsiyeleri/>, Erişim Tarihi: 23.04.2023
- Resim 3:** Sürür, A. (1976). *Türk İşleme Sanatı*. Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi: 4. İstanbul: Apa Ofset Basımevi. s.no:11
- Resim 4:** Görünür, L. (2011). *Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu, Vehbi Koç Vakfı*. (2. Baskı). İstanbul: Mas Matbaacılık A. Ş., s. no:63-64
- Resim 5:** Akpınarlı, F. (1991). Kahramanmaraş Ağaç Oyma Sanatı. *Kültür ve Sanat Dergisi*. S. 10, s.no: 29
- Resim 6:** Öngen, A. G. (2016). Şile işlemelerindeki kompozisyon özellikleri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 5(21), 435-448.
- Resim 7:** Sürür A. (1976). *Türk İşleme Sanatı, Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi: 4*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi, s.no:30
- Resim 8:** Sürür A. (1976). *Türk İşleme Sanatı, Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi: 4*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi, s.no: 63
- Resim 9:** Sürür A. (1976). *Türk İşleme Sanatı, Ak Yayınları Türk Süsleme Sanatları Serisi: 4*. İstanbul: Apa Ofset Basımevi, s.no: 26
- Resim 10:** Görünür, L. (2011). *Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu, Vehbi Koç Vakfı*. (2. Baskı). İstanbul: Mas Matbaacılık A. Ş., s.no:134-135